

## Research Paper

# A Communitarian Reading of Gender Domination in the Thought of John Stuart Mill

Fariba Niksiar<sup>1</sup>, Seyed Khodayar Mortazavi Asl<sup>2\*</sup>, Faramarz Mirzazade Ahmad Beiglo<sup>3</sup>

1. Ph.D. Candidate in political thought, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

2. Assistant professor, Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

3. Assistant professor, Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: 2023/12/07

Revised: 2024/08/05

Accepted: 2024/09/17

Use your device to scan  
and read the article online



DOI:

10.30495/jzv.2024.32816.4104

### Keywords:

John Stuart Mill,  
Communitarians,  
Domination, Laws  
and  
Institutions, Social Goods.

### Abstract

**Introduction:** Dominance, monopoly, and the exercise of power lead to inequality, injustice, and marginalizing the oppressed person with unpleasant consequences for the individual and the society. The purpose of this study is to address the issue of domination as one of the obstacles to the growth and development of women's capabilities and their participation in the development of society and politics. The liberal philosopher, John Stuart Mill (1806- 1873) condemned the domination of men over women in his book "The Subjection of Women" and considered laws and institutions to be involved in this process. But most of the selected communitarians in this study (Alasdir MacIntyre, Charles Taylor, Michael Walzer and Martha Nussbaum) relate domination with the enjoyment of social goods. Therefore, from the point of view of the selected communitarians, this article examines Mill's opinion about gender domination.

**Methods:** As qualitative research, this study uses hermeneutic method of Quentin Skinner. Skinner considers the intention of the author and his/her social context. He believes that the main duty of the interpreter is to prove the meaning of the text, and the meaning can not be obtained simply by reading the text, but to achieve it, one must go beyond or below the literary level of the text, and discover the motivations and intentions of the author.

**Findings:** Michael Walzer prioritizes social ties and morality to laws and institutions and relates domination to the enjoyment of social goods. Attempts are made to extend Walzer's view to the other selected communitarians, because their intellectual backgrounds are similar. The findings show these efforts have been effective, but Martha Nussbaum's ideas are different from them; because of her different reading of Aristotle. Nussbaum's Ideas are close to that of John Stuart Mill, who recommends amendment of laws and institutions to remove gender domination. Nussbaum recommends specific policies and legal rights to ensure equal abilities for women.

**Citation:** Niksiar F, Mortazavi Asl Kh, Mirzazade Ahmad Beiglo F, A Communitarian Reading of Gender Domination in the Thought of John Stuart Mill. Quarterly Journal of Women and Society. 2025; 15 (60): 45-59

\* **Corresponding author:** Seyed Khodayar Mortazavi Asl

**Address:** Assistant professor, Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

**Tell:** 09127031526

**Email:** kh-mortazavi@azad.ac.ir

## Extended Abstract

### Introduction

The discussion about how should be the relationship between men and women in the family, society, or in production-economic systems, etc., has a long history and different opinions have been presented in this regard. But the prevailing discourse is that women are facing various forms of domination and exploitation globally in different fields. Therefore, understanding the reasons for the continuation of women's oppression and putting an end to various forms of domination over women were placed on the agenda of feminist movements. The first wave of feminism was heavily influenced by the liberal ideas presented by writers and thinkers such as Mary Wollstonecraft and John Stuart Mill. Therefore, Mill's ideas in the book "The Subjection of Women" have attracted many opinions since its publication (1869). He condemned the domination of men over women and unlike communitarians who consider social goods, linked the cause of domination to the insufficiency of laws and institutions (15). In our country, the study of gender domination has always had a special place in the women's studies, and attentions have also been paid to the works of John Stuart Mill. Considering the problems that still exist regarding gender domination, this research is conducted to study the causes of domination from these two points of view.

### Research Method and Theoretical framework

The research is qualitative research. Therefore, with the use of Quentin Skinner's model, we have analyzed John Stuart Mill's point of view on gender domination through the attitudes of the selected communitarians. In Skinner's hermeneutic model, meaning cannot be obtained from the text and context alone. He believes that the main task of the interpreter is to understand the intention of the author and his/her relevant social context

(17). In addition, Skinner's recommendations have been followed in this study to get the results. For example, Skinner advises to interpret specific beliefs by placing them in the context of other beliefs (28). So, first of all Michael Walzer's view of the involvement of social goods in the creation of domination has been extended to the other communitarians and then, with this point of view, John Stuart Mill's ideas of gender domination are examined.

The theoretical framework is a combined framework. It is based on the communitarianism approach and Hegle's theory on domination. The use of a combined theory to study the process of dominance can better explain and specify the causes of this phenomenon. We will also use Hegel's triple dialectical method to show the contradictions between these two different ideas.

### Findings

According to Mill in the book "The Subjection of Women", the phenomenon of slavery has apparently disappeared, but its system has remained and converted to law in the name of justice (15). However, Michael Walzer prioritizes social ties and morality to laws and institutions and relates domination to social goods (34). The researcher's attempts to extend Walzer's view to the other communitarians except Nussbaum were successful because their intellectual backgrounds are similar. However, Nussbaum's opinion is different from other communitarians, because of her different reading of Aristotle. Her beliefs are close to that of John Stuart Mill.

To show the findings, Hegel's triple method has been used to evoke concepts such as controversy, self-awareness and conflicts in the ideas of the selected communitarians and John Stuart Mill.

Table 1: The dialectic of the opinions of John Stuart Mill and the selected communitarians on (gender) domination (created by the researcher).

Thesis	Antithesis	Synthesis
<p><b>John Stuart Mill</b> Considers laws and institutions to be involved in the domination of men over women.</p>	<p><b>Walzer</b> Considers social goods like familial reputation, landed wealth, capital, education, divine grace and state power as the causes of domination.</p>	<p>In addition to laws and institutions, J. S. Mill confirms the role of wealth, and class in the emergence of domination.</p>
<p>Women should influence laws and institutions by improving their knowledge and skills.</p>	<p><b>Taylor</b> The rule of modern life and instrumental rationality in order to achieve more profit is the cause of human slavery.</p>	<p>Taylor considers both advantages and disadvantages of modernity.</p>
<p>Considers the unequal laws regarding women as arising from the traditions.</p>	<p><b>MacIntyre</b> Believes in narratives and traditions and considers the emotional self and the rule of modern life as the causes of domination.</p>	<p>Post-modern feminists have defended some aspects of communitarian s' ideas that are based on traditions and consider them more suitable for women's conditions.</p>
<p>He agrees with the traditional division of home labor between man and woman.</p>	<p><b>Nussbaum</b> Unequal social and political conditions give women unequal human capabilities and are the causes of domination. Moreover, there is no basis that men and women should play different roles or human performance in different fields</p>	<p>Post-modern feminists consider traditional labor division more suitable for women's conditions.</p>
<p><b>Communitarians/Liberals</b> The two sides are arguing</p>	<p><b>Communitarians/Liberals</b> The two sides are arguing</p>	<p><b>Communitarians/Liberals</b> The dialectical conflict is still going on</p>

## Discussion and conclusion

Unlike John Stuart Mill who sees the problem in the laws and institutions as the causes of domination of men over women, Walzer believes in social goods and MacIntyre considers the emotional self and the rule of modern life and Taylor also considers the rule of modern life as the sources of domination. But despite their statements about domination, MacIntyre and Taylor in their writings believe that we are what we have inherited and our community and family have brought us (12, 33). This study has attempted to extend Walzer's view to the other communitarians, and then with this point of

view has examined Mill's approach to gender domination. As findings reveal except Nussbaum, other communitarians give priority to the social goods. Nussbaum sees the problem in the amendment of social and political conditions to promote the capabilities of women (21). Therefore, with this point of view Taylor and MacIntyre like Walzer emphasize on social ties and goods and ignore the role of laws and institutions in domination. It can be concluded that the selected communitarians except Nussbaum do not

have much faith in laws and institutions, and contrary to Mill, they consider social goods to be involved in domination. It seems that Nussbaum's opinion is closer to that of John Stuart Mill. Moreover, some of the problems of women go back to deep-rooted structures, which can not be easily solved by changing laws and reforming institutions. But having social goods along with protective laws and institutions can improve the status of women

### **Ethical Considerations**

#### **Compliance with ethical guideline**

All articles and books used are referenced.

### **Funding**

All financial resources and costs for research and publication of the article have been paid

by the authors and no financial support has been received.

### **Authors' contributions**

The article is an excerpt from a Doctoral Thesis. The first author is a Ph. D. student; the second author is the supervisor of the dissertation and the responsible author; the third author is the advisor.

### **Conflicts of interest**

This article is taken from the Doctoral Thesis entitled “A Communitarian Reading of Gender Justice in the Thought of John Stuart Mill”, Department of Political Science and International Relations, South Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.

## مقاله پژوهشی

## قرائت جماعت‌گرایانه از سلطه جنسیتی در اندیشه جان استوارت میل

فریبا نیک‌سیر<sup>۱</sup>، سید خدایار مرتضوی اصل<sup>۲\*</sup>، فرامرز میرزازاده احمدیگل<sup>۳</sup>

۱. دانشجوی دکتری اندیشه‌های سیاسی، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
 ۲. استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران  
 ۳. استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

## چکیده

**هدف:** سلطه، انحصارطلبی و اعمال قدرت منجر به نابرابری و بی‌عدالتی می‌شود و با استثمار و به حاشیه راندن فرد ستم‌دیده، تبعاتی برای خود فرد و جامعه به همراه دارد. هدف از این نوشتار، پرداختن به موضوع سلطه به عنوان یکی از موانع رشد و پیشرفت زنان و مشارکت آن‌ها در توسعه و سیاست است.

**روش:** به عنوان یک مطالعه کیفی، این مقاله از الگوی هرمنوتیکی کوئنتین اسکینر استفاده می‌کند. اسکینر انگیزه و نیت مؤلف و همچنین زمینه‌های اجتماعی وی را مدنظر دارد و رویکردهای متن‌محور را بی‌اعتبار می‌داند. در این پژوهش چهار اندیشمند جماعت‌گرا (مایکل والزر، السدیر مک‌این‌تایر، چارلز تیلور و مارتا نوسباوم) انتخاب شدند و با تاسی به آراء والزر، دیدگاه آن‌ها در مقابل دیدگاه جان استوارت میل (۱۸۷۳-۱۸۰۶)، فیلسوف لیبرال - فایده‌گرای قرن نوزدهم و فمینیست پیشرو قرار گرفت. به نظر والزر سلطه همواره به میانجی مجموعه‌ای از مواهب اجتماعی از قبیل اصل و نسب، ملک و املاک، سرمایه، تحصیلات، فیض الهی و قدرت دولتی به وجود می‌آید. در این پژوهش تلاش شده است که طبق توصیه اسکینر در مورد تفسیر و تفسیر باورهای خاص، نظریه والزر به سایر اندیشمندان جماعت‌گرا تسری داده شود زیرا زمینه فکری آن‌ها تقریباً یکسان است و سپس در مقابل رویکرد لیبرالی جان استوارت میل قرار داده شود که قوانین و نهادها را در سلطه زنان دخیل می‌داند. همچنین، با کمک روش دیالکتیک هگل، تضاد میان این دو اندیشه به صورت جدولی ترسیم و ارائه شده است.

**یافته‌ها:** امکان تسری دادن نظر والزر به سایر جماعت‌گرایان به جز مارتا نوسباوم فراهم شد. نوسباوم خوانش متفاوتی از ارسطو دارد و سیاست‌ها و حقوق قانونی خاص و امکانات و ابزارهایی را برای توسعه توانایی‌های زنان جهت حذف سلطه توصیه می‌کند، لذا به نظر جان استوارت میل که چاره حذف سلطه را اصلاحات در قوانین و نهادها می‌داند نزدیک است.

**نتیجه‌گیری:** برخورداری از مواهب اجتماعی در اعمال سلطه مؤثر است. لذا فردیت عاطفه‌گرا بدون در اختیار داشتن ابزارهای سلطه و مواهب اجتماعی نمی‌تواند سلطه‌جویی کند. دیگر این که اگر باور داشته باشیم که سلطه در هر صورت در طبیعت بشر وجود دارد، چگونه می‌توان انتظار داشت که فردی به رغم دارا بودن مواهب اجتماعی در موقعیت ساختاری مناسب، با وسوسه سلطه‌ورزیدن مبارزه کند؟ نکته آخر، برخی از مشکلات زنان به موقعیت آن‌ها و ساختارهای ریشه‌داری باز می‌گردد که به سادگی با تغییر قوانین و اصلاح نهادها برطرف نمی‌شود، اما این به این معنا نیست که قوانین و ساختارها اثرگذار نیستند. بنابراین، دارا بودن مواهب اجتماعی به همراه قوانین و نهادهای حمایت‌کننده می‌توانند در وضعیت زنان و توانمندی آنان تأثیر بگذارند.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۹/۱۵

تاریخ داوری: ۱۴۰۳/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۶/۲۶

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید



DOI:

10.30495/jzv.2024.32816.4104

**واژه‌های کلیدی:** جان استوارت میل، جماعت‌گرایان، سلطه، قوانین و نهادها، مواهب اجتماعی.

\*نویسنده مسئول: سید خدایار مرتضوی اصل

نشانی: استادیار گروه علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

تلفن: ۰۹۱۲۷۰۳۱۵۲۶

پست الکترونیکی: kh-mortazavi@azad.ac.ir

## مقدمه

در غرب مطالعات بیش‌تری بر روی موضوع سلطه (جنسیتی) انجام شده و به نگرش جماعت‌گرایان و میل به طور جداگانه در خصوص سلطه نیز توجه نشان داده‌اند. اسمیتز طبقه را برحسب روابط سلطه و تابعیت تعریف می‌کند؛ «اسپارت‌ها و هلوت‌ها... مزرعهداران و سیاهپوستان... شاهدادگان و رعایا. ... و مردان و زنان»، با این ادعا که این طبقه‌بندی در ذهن جان استوارت میل نیز وجود داشته است (۲۹). نوسباوم با تأیید نظرات میل در باره فرودستی زنان، رساله‌های «فایده‌گرایی» و «انقیاد زنان» میل را تأثیرگذار و شگفت‌انگیز و حاوی اطلاعاتی ظریف درباره پیچیدگی‌های انسان می‌داند (۲۰). سوزان اوکین با انتقاد از تأسی مک‌اینتایر و والزر به سنت‌های جوامع، سنت‌ها را علت سلطه مردان بر زنان می‌داند. به نظر اوکین، بحث از سنت‌ها و جوامعی که تفاوت جنسیتی در آن‌ها یک ویژگی اصلی و تعیین‌کننده است که فرودستی زنان را توجیه می‌کند، در سراسر کار اخیر مک‌اینتایر (عدالت برای چه کسی؟ کدامین عقلانیت؟) ادامه دارد (۲۳).

نویسندگان گوناگون علل متفاوتی را برای انقیاد (زنان) برشمرده‌اند؛ عموماً لیبرال‌ها حل مشکلات را در اصلاح قوانین و نهادها می‌دانند و جماعت‌گرایان نیز بر سنت‌ها و مواهب و پیوندهای اجتماعی نظر دارند. لذا، باید منشأ این مشکل را از این دو منظر هم جست‌وجو کرد. این پژوهش با تأکید بر جنسیت، از راه استفاده از الگوی هرمنوتیکی کوئنتین اسکینر<sup>۵</sup> با قرائت جماعت‌گرایان منتخب (السدیر مک‌اینتایر<sup>۶</sup>، چارلز تیلور<sup>۷</sup>، مایکل والزر<sup>۸</sup> و مارتا نوسباوم<sup>۹</sup>)، دیدگاه جان استوارت میل فیلسوف لیبرال - فایده‌گرا را در باره علل سلطه بر زنان بررسی می‌کند و سپس با کمک روش دیالکتیکی سه‌گانه هگل<sup>۱۰</sup> (تز، آنتی‌تز، سنتز<sup>۱۱</sup>)، عقاید این متفکران را در برابر یک‌دیگر قرار می‌دهد. پرسش این است که از نگاه جماعت‌گرایان منتخب، سلطه جنسیتی نزد جان استوارت میل فیلسوف لیبرال - فایده‌گرای قرن نوزدهم چه وزن و اعتباری دارد؟

## روش پژوهش و مبنای نظری

## الف - روش پژوهش

کیفی بودن مقاله حاضر موجب استفاده از روش‌های هرمنوتیکی شده است. لذا، با استفاده از الگوی کوئنتین اسکینر این پژوهش انجام می‌شود. اسکینر معتقد است وظیفه اصلی مفسر، فهم معنای

بحث در باره چگونگی شکل‌گیری مناسبات و روابط زن و مرد در قالب خانواده، اجتماع، یا در نظام‌های تولیدی - اقتصادی و غیره، سابقه‌ای بس دیرینه دارد و نظریات گوناگونی در این زمینه ارائه شده است، اما گفتمان غالب این بوده که زنان از نظر جهانی و در عرصه‌های گوناگون با اشکال گوناگونی از سلطه و استثمار رو به‌رو هستند. لذا، پی‌بردن به دلایل تداوم ستم‌دیدی زنان در تمامی اشکال آن و فعالیت‌های فردی و جمعی برای پایان بخشیدن به اشکال گوناگون سلطه بر زنان در دستور کار فعالان جنبش‌های فمینیستی قرار گرفت. فمینیسم که در قرن‌های نوزده و بیست، آشکارا وجه سیاسی - اجتماعی پیدا کرده بود، در نخستین جنبش زنان در جهت برابری‌خواهی و احقاق حقوق خود (۱۸۳۰) که موج اول فمینیسم نامیده می‌شود، به شدت تحت تأثیر افکار لیبرالی بود که نویسندگان و متفکرانی چون مری ولستون‌کرافت<sup>۱</sup> و جان استوارت<sup>۲</sup> میل ارائه کرده بودند. میل نماینده اندیشه‌ای بود که در خردورز بودن زنان شک نمی‌کند و بر این باور بود که حتی اگر تفاوتی بین زنان و مردان دیده می‌شود، ناشی از آموزش‌های متفاوت است و به اصطلاح جامعه‌شناسی معاصر همه تفاوت‌ها را به مثابه تفاوت در فرایند «جامعه‌پذیری» یا «فرهنگ‌پذیری» می‌دانت (۱۶).

دیدگاه‌های جان استوارت میل در کتاب «انقیاد زنان»<sup>۳</sup> از زمان انتشار (۱۸۶۹) تا کنون نظرات زیادی را به خود جلب کرده است. در کشورمان نیز بررسی سلطه جنسیتی همواره از جایگاه خاصی در مطالعات زنان برخوردار بوده و به آثار میل هم توجه شده است. پانیا و مردیها تلاش کرده‌اند پشتوانه‌های فلسفی و سیاسی گرایش‌های فمینیسم را برشمارند که عمدتاً در مقابله با سلطه جنسیتی پدیدار شده‌اند و به دیدگاه جان استوارت میل در باره انقیاد زنان هم نظر کرده‌اند (۲۴). سمیعی اصفهانی همانند جان استوارت میل به سلطه علمی مردان پرداخته و به روش و نظریه فمینیستی در علم سیاست توجه نشان داده است (۲۵) و تاجیک نشاطیه با رویکردی کلی، مفهوم عدالت را در اندیشه جان استوارت میل بررسی کرده و بخش کوتاهی را به دیدگاه میل در باره زنان اختصاص داده است (۳۱)، اما در کل به موضوع سلطه جنسیتی در اندیشه جان استوارت میل از نگاه جماعت‌گرایان پرداخته نشده است.

7. Charles Taylor

8. Michael Walzer

9. Martha Nussbaum

10. Hegel's triple dialectical method

11. thesis, antithesis, synthesis

1. Mary Wollstonecraft

2. John Stuart Mill

3. The Subjection of Women

4. Spartans and Helots

5. Quentin Skinner

6. Alasdair MacIntyre



موضوع سلطه در ادبیات فمینیستی جایگاهی ویژه دارد. اصولاً فمینیسم بر این اساس بنا شده که سلطه مرد بر زن موجب نابرابری و بی‌عدالتی شده، اما بیش‌ترین تأکید بر آن از سوی فمینیسم رادیکال بوده که متأثر از ایده‌های ساختارگرا و پساساختارگرا بر این مفهوم تأکید ورزیده است. بسیاری بر این باورند که رساله «انقیاد زنان» جان استوارت میل با دید رادیکال نوشته شده است از جمله نوساوم که می‌گوید: اندیشه فمینیستی میل در بسیاری از جنبه‌های اصلی به اندیشه‌های محوری فمینیسم رادیکال نزدیک است. دیدگاه اصلی فمینیسم رادیکال موضوع قدرت است و رابطه بین زن و مرد با سلسله مراتبی نظام‌مند از سلطه و تبعیت مشخص می‌شود (۱۹).

انقیاد فقط خاص سلطه مردان بر زنان نیست؛ به این دلیل که روابط سلطه در یک جامعه بدون مرد، به سادگی می‌تواند از جانب بخشی از زنان علیه بخشی دیگر آغاز شود (۱۳)، اما تأکید این پژوهش بر زنان است. چنان‌که می‌دانیم انسان لایه‌های هویتی گوناگونی دارد که بخشی از آن به جنسیت او برمی‌گردد و بخشی از آن به نقش‌های اجتماعی که در آن قرار دارد برمی‌گردد؛ مانند پدر بودن، مادر بودن، معلم بودن، پزشک بودن یا هر چیزی دیگر. زن نیز در وهله اول سه لایه هویتی دارد: زن به مثابه زن، زن به مثابه همسر و زن به مثابه مادر (دو مورد اخیر شبیه هم هستند) و در وهله دوم او یک معلم است یا یک پرستار یا چیزی دیگر. شاید بتوان گفت سلطه‌ورزی یا فرودستی افراد با وضعیت فرد ارتباط نزدیکی دارد. در مدل تحلیلی زیر «اجزای هویت شخصی و موقعیت ساختاری» متغیر مستقل و «انقیاد» متغیر وابسته است؛ بدین مفهوم که شرایط شخص بر چگونگی وضعیت انقیاد وی تأثیر می‌گذارد.

متن است و این معنا صرفاً با قرائت متن بدست نمی‌آید بلکه برای دستیابی به آن می‌بایست به سطح فراتر یا فروتر از سطح ادبی متن رفت و در پس آن، انگیزه‌ها و نیت مؤلف، زمینه‌های اجتماعی و نیز زمینه زبانی نگارش آن را جستجو کرد (۱۷). برخی نویسندگان بر وجود درون‌مایه‌های فلسفی در آثار اسکینر صحه گذاشته‌اند. برزون با بررسی آثار اسکینر تاریخ‌نگار و تیولور فیلسوف و اشتراکات آن‌ها استدلال می‌کند که این دو اندیشمند با توجه به ارتباط تبیین تاریخی با ارزیابی فلسفی و بالعکس، در نهایت زمینه‌های روش‌شناختی مشترکی دارند و سپس نتیجه می‌گیرد که «مورخ یک اثر باید فیلسوف نیز باشد و فیلسوف یک اثر باید مورخ نیز باشد تا کار تفسیر به سرانجام برسد» (۳). افزون بر این، ادغام فلسفه و تبیین تاریخی در آثار مک‌این‌تایر و والزر نیز مشاهده شده و میل نیز معتقد است که ساختارهای سیاسی و روحیات هر عصر/ دوره با دوره‌های دیگر متفاوت است، از این رو، تفسیر رویدادها نیز متفاوت است. بنابراین، می‌توان دامنه هرمنوتیک اسکینری را فراتر از چارچوب معین آن هم در نظر گرفت و اعمال کرد.

## ب- مبنای نظری پژوهش

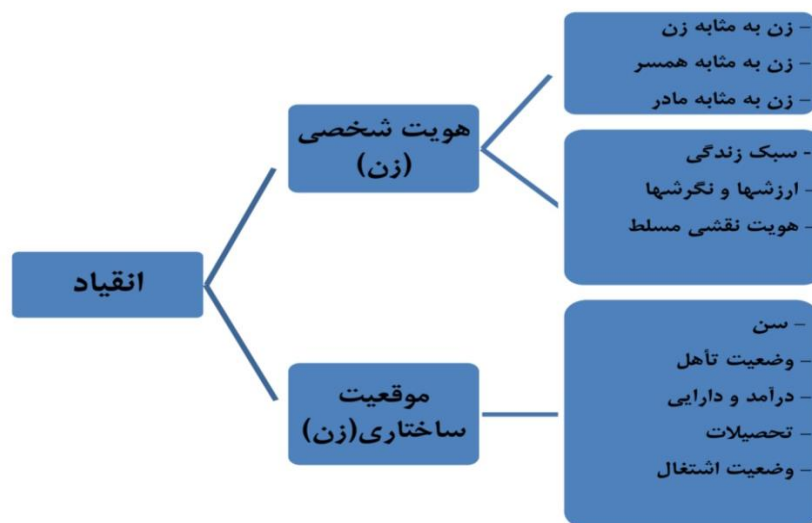
گفتگو در باره سلطه معمولاً فلسفه هگل و به‌خصوص مفهوم وی از «خدایگان و بنده» یا «ارباب و بنده» را به ذهن متبادر می‌کنند. فیلسوف آلمانی گئورگ ویلهلم فریدریش هگل (۱۸۳۱-۱۷۷۰ میلادی) با طرح «بازاندیشی خودآگاهی<sup>۱</sup>» در کتاب «پدیدارشناسی روح<sup>۳</sup>» بخشی را به دیالکتیک خدایگان و بنده<sup>۴</sup> اختصاص داده و به روابط قدرت بین دو فرد در کوچکترین واحد تجمع انسانی در تاریخ تطور روح مطلق پرداخته است. به اعتقاد هگل، دیالکتیک خدایگان و بنده مرحله‌ای از زندگی اجتماعی است که ذهن بشر را به سمت خودآگاهی می‌برد. هگل در بخش دوم این کتاب به نام «خودآگاهی» این ادعای انقلابی را مطرح می‌کند که خودآگاهی یک فرد هرگز به طور مجزا وجود ندارد؛ بلکه همیشه در رابطه با «دیگری» یا «دیگران» که وجودش را تأیید می‌کنند، وجود دارد (۸). به نظر بارتکی بسیاری از زنان خودآگاهی خود را توسعه نمی‌دهند؛ آن‌ها خود را قربانیان یک نظام ناعادلانه قدرت اجتماعی می‌بینند و چشمان خود را بر این بی‌عدالتی می‌بندند تا جایی که در قربانی کردن دیگران نیز سهیم می‌شوند (۲). بوردیو هم می‌نویسد: تقسیم‌بندی‌های تشکیل‌دهنده نظم اجتماعی و به‌طور دقیق‌تر، روابط اجتماعی سلطه و استثمار که بین جنس‌ها برقرار می‌شود، به تدریج خود را در دو طبقه متفاوت از عادت قرار می‌دهند (۴).

3 . Phenomenology of Spirit

4 . master and slave

1 . Georg Wilhelm Friedrich Hegel

2 . rethinking of self-consciousness



شکل ۱. تحلیل لایه‌های هویتی / نقش‌های زن (ترسیم از پژوهشگر)

زیست‌شناختی انسان تلقی شوند، ولی به دلیل زن بودن یا چیزی که ارسطو « بردگان طبیعی» می‌نامید از این رشد تمام‌عیار بهره‌مند نباشند. آن‌ها در نوشته‌های خود با استفاده از زبان خنثای جنسیتی اغلب تلاش دارند قلمرو اخلاقی مورد نظرشان فراگیر باشد، هرچند که بعضی از آن‌ها درباره خانه و خانواده و قلمرو خصوصی نیز نظراتی را ابراز کرده‌اند. به زعم اسکینر، باید بکشیم که باورهای معینی را با قرار دادن‌شان در زمینه باورهای دیگر تفسیر کنیم (۲۸).

لذا، می‌توان این‌گونه تصور کرد که نقد جماعت‌گرایان از لیبرالیسم شامل انتقاد از فمینیسم لیبرال نیز می‌شود. به نظر اوکین، بعضی از فمینیست‌ها از نظریه‌های عدالت جماعت‌گرایان ناامید شده‌اند. ناامیدی اصلی آن‌ها به خاطر تمایل این نظریه‌ها به نادیده گرفتن جنسیت به عنوان پدیده‌ای اجتماعی است که در زیر اصول عدالت قرار می‌گیرد. وی ابراز می‌دارد: سنت‌های گذشته مردسالار ما در تداوم ساختارها و عملکردهای اجتماعی جنسیتی منجر به بی‌عدالتی‌های جدی و مستمر در حق زنان شده است. نظریه‌های عدالت که بر اساس « سنت‌ها » یا « فهم‌های مشترک »<sup>۱</sup> هستند نمی‌توانند به اندازه کافی با مشکل سلطه مقابله کنند (۲۳). اما در مورد موضوع سلطه، جماعت‌گرایان بر برخورداری از مواهب اجتماعی و موضوعاتی تأکید دارند که در تضاد با لیبرالیسم است، مانند: خود عاطفه‌گرا و عقلانیت‌ابزاری یا حاکم شدن زندگی مدرن. الیزابت کیس نیز با اشاره به جماعت‌گرایی ابراز می‌دارد: عدالت محور پروژه فمینیستی است و خواهد ماند، اما فمینیست‌ها از برخی

از همین روست که ارسطو با وجود تفکر مبتنی بر زیست‌شناسی‌اش در مورد زنان، به برهم خوردن توازن قدرت در خانواده بر اثر ثروت و مکتب زنان اشاره کرده است و ابراز می‌دارد؛ گاهی زن با اتکا به ارثیه هنگفتی که به خانه شوهر آورده است زمام حکومت را در دست می‌گیرد، ولی این حکومت با ارزش طبیعی طرفین انطباق ندارد بلکه مانند نظام الیگارش بر میزان ثروت مبتنی است (۱). حق انتخاب از ضروریات زندگی است، اما نمی‌توان گفت که با داشتن حق انتخاب، زنان و به طور کلی افراد به طور حتم سعادت‌مند می‌شوند، بلکه می‌توان استدلال کرد که از راه استقلال در تصمیم‌گیری و حاکمیت بر سرنوشت خویش، خودآگاهی‌شان ارتقاء می‌یابد. بیش‌تر جماعت‌گرایان نیز بر تأثیر برخورداری از مواهب فردی و اجتماعی در زندگی افراد و کیفیت استقلال آن‌ها تأکید دارند. بنابراین در این پژوهش از ترکیبی از این نظریات و مفاهیم (نظریه جماعت‌گرایان و نظریه هگل) استفاده می‌شود. دستیابی به یک نظریه ترکیبی برای مطالعه فرآیند سلطه می‌تواند عوامل بروز این پدیده را بهتر تبیین و مشخص کند.

#### یافته‌ها

#### الف. جماعت‌گرایان، جان استوارت میل و موضوع سلطه (جنسیتی)

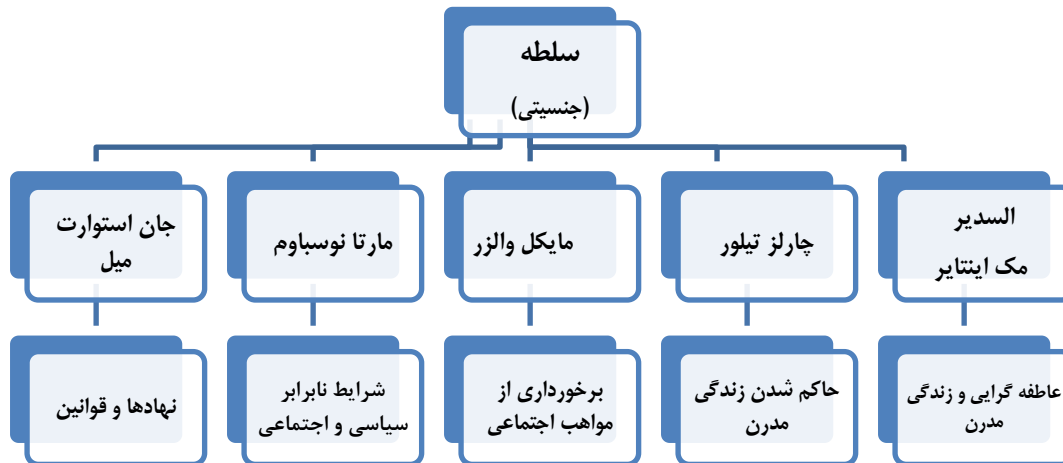
جماعت‌گرایان به اخلاق فضیلت ارسطویی تاسی می‌کنند، اما با ارسطو موافق نیستند در این‌که مخلوقات باشند که از حیث

1. shared meanings



میل، بسیار خوشبین است که از راه تغییرات حقوقی / نهادی می‌توان انحراف سوژگی‌های هردو جنس را اصلاح کرد (۸). به نظر میل، عشق به قدرت با عشق به آزادی در تضاد ابدی است و تمایل به اعمال قدرت بر دیگران عامل فساد در بین بشریت است (۵). دفاع میل از فردیت و حق انتخاب فردی و سلطه نوزیدن نیز به دلیل این است که او شکوفا شدن استعدادها و ذوق‌های فردی را مایه تنوع و غنی‌سازی جامعه و فرهنگ و سلطه را مانعی بر سر راه تحقق رشد فردی و جامعه می‌داند. میل با انتقاد از ارسطو که فرودستی بردگان و زنان را طبیعی می‌دانست، خاطرنشان می‌کند که اگر انقیاد زنان طبیعی به نظر می‌رسد، به این دلیل است که همه سلطه‌ها برای کسانی که آنها را به کار می‌گیرند، طبیعی می‌نماید (۱۵). به نظر اسکینر عناصری از نظریه نئورومی آزادی که در قرن هجدهم میلادی برای تقابل با اولیگارشی حاکم بر بریتانیا به کار رفت و در قرن نوزدهم دچار زوال شد، در برخی مکتوبات از جمله در کتاب «انقیاد زنان» جان استوارت میل وجود دارد (۲۷).

شکل ۲ نظرات اصلی دو طرف رقیب در مورد علل سلطه را با ذکر نام نویسنده نشان می‌دهد.



شکل ۲. سلطه از دیدگاه جماعت‌گرایان منتخب و جان استوارت میل (ترسیم از پژوهشگر).

عالی‌تر دست می‌یابند (۷). نوسباوم سلطه جنسیتی را حاصل شرایط نابرابر سیاسی و اجتماعی می‌داند و ابراز می‌دارد: یکی از بزرگ‌ترین مشغولیت‌های ذهنی ما باید این باشد که در طرح کیفیت زندگی‌مان

جنبه‌های نظریه‌های رایج عدالت ناامید شده‌اند. ناامیدی اصلی آن‌ها به خاطر تمایل این نظریه‌ها به نادیده گرفتن جنسیت و زندگی خصوصی به عنوان پدیده‌ای اجتماعی است که در ذیل اصول عدالت قرار می‌گیرند (۱۱).

جان استوارت میل از اوان جوانی و قبل از ازدواج با هریت تیلور (از فمینیست‌های پیشرو) از حقوق زنان دفاع می‌کرد و علیه فرودستی زنان جبهه می‌گرفت. از نظر میل برابری بین زن و مرد، مسئله اصلی برای تکامل جامعه است (۲۶). میل در کتاب «انقیاد زنان» رابطه بین انقیاد و فردیت و سلطه یک جنس بر جنس دیگر را بررسی می‌کند و به محدودیت‌های موجود بر سر راه رشد و شکوفایی زنان از جمله خصلت ذاتی بشر و لزوم مقابله با سلطه نهادینه شده، سلطه بر زنان از جنبه آسیب‌های جسمی و روانی بر آن‌ها و سلطه علمی مردان می‌پردازد. به گفته هال، موضوع توجه میل به «زندگی تحت انقیاد دیگران» موضوعی محوری در بررسی فردیت و کنشگری تا به امروز بوده است. وی استدلال می‌کند که این موضوع «کل روند زندگی انسان، هم به عنوان یک فرد و هم به عنوان یک موجود اجتماعی را به انحراف می‌کشد» با این حال،

در توضیح شکل فوق باید گفت: میل در کتاب «انقیاد زنان» فردیت تحت انقیاد زنان و نهادها و قوانین را موانع موجود بر سر راه آزادی و پیشرفت آنان می‌داند و یگانه وسیله رهایی زنان را خودآگاهی و آموزش و ارتقاء مهارت‌هایشان می‌داند تا بتوانند نهادها را تغییر دهند (۱۵). از دید جان گری، نظر میل این نیست که انسان‌های خودمختار لزوماً خوشبخت هستند بلکه این است که اندیشه و عمل خودمختارانه ویژه‌گی ضروری زندگی انسانی است که به لذات

قضایوت و عمل در زندگی انسان مدرن را مبنای سلطه می‌داند (۳۰). و به نظر مک‌این‌تایر خودِ عاطفه‌گرا با احساسات شخصی و ترجیحات و تمایلات فردی که از جامعه منفک می‌شود، زمینه سلطه بر دیگران را فراهم می‌کند؛ لذا، وی خودروایی را پیشنهاد می‌کند (۱۲). بنابراین، به جز نوسباوم که خوانشی متفاوت از ارسطو دارد، نظر سایر جماعت‌گرایان با جان استوارت میل تفاوت دارد.

### ب. جدول تعارض جماعت‌گرایان و جان استوارت میل

از زمانی که مقاله مشهور الیزابت آنسکوم<sup>۲</sup> با عنوان «فلسفه اخلاق نوین» (۱۹۵۹) منتشر شد، فضیلت‌گرایی مورد توجه قرار گرفت و انتقادات بر لیبرالیسم در همه زمینه‌ها آغاز شد که تاکنون ادامه دارد. محتویات جدول زیر افزون بر نشان دادن سیر دیالکتیک اندیشه جماعت‌گرایان و جان استوارت میل در باره سلطه، تداعی‌کننده مفاهیمی مانند خودآگاهی، جدال و تضاد در اندیشه جماعت‌گرایان و لیبرال‌هاست.

شرایط مقتضی برای اتودومونیای<sup>۱</sup> بانوان را فراهم آوریم و آن‌ها را تا حد لازمی بیاوریم که مردان هم‌ردیف آن‌ها قرار دارند. این امری است بسیار اساسی که باید صورت گیرد زیرا اغلب کیفیت زندگی با این پرسش ارزیابی می‌شود که یک خانواده، نه این‌که تک‌تک افراد عضو آن خانواده، چه امکاناتی در اختیار دارد (۱۸). لذا، وی بر برابری شرایط اجتماعی و سیاسی زن و مرد تأکید می‌کند. به نظر والزر، سلطه عمدتاً مخلوق اجتماعی پیچیده‌تری است زیرا نتیجه کار دست‌های بسیاری است و واقعیت و نماد را به هم می‌آمیزد. توان جسمانی، ننگ و نام خانوادگی، منصب مذهبی یا سیاسی، ملک‌واملاک، سرمایه، دانش فنی، هر یک از این‌ها در دوره‌های تاریخی گوناگون مسلط بوده است؛ هم‌چنین، هر یک به انحصار گروهی از مردان و زنان در آمده است و آن‌گاه همه چیزهای خوب به آنانی می‌رسد که بهترین چیز را دارند (۳۴). تلاش این نوشتار این است که این گفته والزر را همان‌گونه که اسکینر توصیه کرده است به سایر جماعت‌گرایان تسری دهد زیرا زمینه فکری آن‌ها مشابه است. تیلور عقلانیت ابزاری و تبدیل شدن آن به تنها معیار

### جدول ۱. دیالکتیک اندیشه جان استوارت میل و جماعت‌گرایان منتخب از جنبه سلطه (ترسیم از پژوهشگر).

تزر	آنتی‌تزر	سنتز
جان استوارت میل قوانین و نهادهای اجتماعی عامل سلطه بر زنان هستند	والزر مواهب اجتماعی از قبیل اصل و نسب، ملک و املاک، سرمایه، تحصیلات، فیض الهی، قدرت دولتی عامل سلطه بر زنان و مردان هستند.	جان استوارت میل نیز افزون بر قوانین و نهادهای، نقش ثروت و مکتب و تعلق طبقاتی را در به وجود آمدن سلطه تأیید می‌کند.
زنان باید با ارتقاء علمی و بالا بردن مهارت‌هایشان بر قوانین و نهادهای تأثیر بگذارند.	تیلور حاکم شدن زندگی مدرن و عقلانیت ابزاری به منظور دستیابی به سود بیش‌تر را علت بندگی انسان می‌داند.	تیلور هم مزایا و هم کاستی‌های مدرنیته را در نظر دارد.
با سنت‌ها موافق نیست و قوانین نا برابر را برآمده از سنت‌ها می‌داند.	مک‌این‌تایر همه ما در زندگی خود متکی به روایت‌هایمان هستیم و از آن طریق خود را در می‌یابیم در غیر این صورت خودِ عاطفه‌گرا موجب سلطه بر فردی دیگر می‌شود.	فمینیست‌های پست‌مدرن از برخی جنبه‌های اندیشه جماعت‌گرایان که مبتنی بر سنت است دفاع می‌کنند و آن را برای شرایط زنان مناسب‌تر می‌دانند.
با تقسیم سنتی کار در خانه بین زن و مرد موافق است.	نوسباوم شرایط نابرابر اجتماعی و سیاسی را که به زنان قابلیت‌های نابرابر می‌دهد را علت سلطه مردان بر زنان می‌داند و از نظر او مبنایی وجود ندارد که زنان و مردان باید هنجارهای متفاوت یا یکسانی از عملکرد انسانی را در حوزه‌های گوناگون اعمال کنند.	فمینیست‌های پست‌مدرن تقسیم سنتی کار را برای شرایط زنان مناسب‌تر می‌دانند.
لیبرال‌ها/ جماعت‌گرایان دو طرف در حال نزاع‌اند.	لیبرال‌ها/ جماعت‌گرایان دو طرف در حال نزاع‌اند.	لیبرال‌ها/ جماعت‌گرایان نزاع دیالکتیکی هنوز ادامه دارد.

<sup>2</sup> . Elizabeth Anscombe

<sup>1</sup> . eudaimonia

## بحث و بررسی الف. والز و میل

سلطه مردان بر زنان بحث اصلی میل در کتاب «انقیاد زنان» است. به نظر میل پدیده بردگی ظاهراً از بین رفته اما سیستم آن همچنان بر جای مانده و به نام عدالت به صورت قانون در آمده است. بنابراین راه حل مشکلات اجتماعی را در اصلاح قوانین و دسترسی عموم به منابع می‌داند (۱۵)، اما مایکل والز همچون سایر جماعت‌گرایان به مواهب و پیوندهای اجتماعی و اخلاق ارجحیت می‌دهد و اخلاق را ارجح بر قوانین می‌داند. به نظر وی اخلاق خاص است؛ چرا اخلاق خاص است؟ وی به این پرسش از راه مقایسه اخلاق با قانون پاسخ می‌دهد. دنیای اخلاقی دنیایی زنده و پویاست؛ اخلاق مانند خانه‌ای است که در طول نسل‌ها توسط یک خانواده اشغال شده و به صورتی برنامه‌ریزی نشده در جای آن همواره به محتوایش افزوده می‌شود و تمام فضای آن خانه پر از اشیا و اثاثیه‌ای است که مملو از حافظه‌اند، اما قوانین مانند باتلاقی هستند که وکلا و قضات در آن برای یافتن معناها باید در انبوهی از قوانین و سوابق متضاد تلاش کنند (۳۴).

به نظر والز مردان و زنان (نظر به همه غایات مهم اخلاقی و سیاسی) هنگامی با یکدیگر برابرند که هیچ کس زمام ابزارهای سلطه را به دست نداشته باشد. اما ابزارهای سلطه به طرق گوناگون در جوامع متفاوت ساخته می‌شوند: اصل و نسب، ملک و املاک، سرمایه، تحصیلات، فیض الهی، قدرت دولتی - همه این‌ها بالاخره زمانی برخی از افراد را قادر به سلطه بر دیگران ساخته‌اند. سلطه همواره به میانجی مجموعه‌ای از مواهب اجتماعی به وجود می‌آید (۳۴). وی اضافه می‌کند: اصل فایده‌گرایی میل هم نمی‌تواند نقش مرجع نهایی را در بحث‌های مربوط به برابری بازی کند. به گمان من «فایده در وسیع‌ترین مفهوم» می‌تواند به هر شیوه‌ای که ما می‌پسندیم ایفای نقش کند (۳۵). والز عدالت را به معنای برابری و نبود سلطه در نظر می‌گیرد؛ یعنی افرادی که دارای مواهب اجتماعی هستند، بر افرادی که فاقد خیرات اجتماعی هستند سلطه نداشته باشند. اما میل ابراز می‌دارد: سلطه در هر صورت در طبیعت بشر وجود دارد و جاه‌طلبی و لذت قدرت و سلطه بر دیگران محدود به طبقه و یا افراد ویژه‌ای نیست، اما واقعیت آن است که حس سلطه‌گری در مردان عمومیت دارد (۱۵).

والز به این نتیجه می‌رسد که تقسیم مساوی ثروت و امکانات یا به عبارتی برابری ساده نیز در عمل مشکل بی‌عدالتی را در جامعه حل نمی‌کند. بنابراین، برابری پیچیده<sup>۱</sup> را پیشنهاد می‌کند. اما به نظر او

<sup>۱</sup>. complex equality

سلطه در برابری پیچیده هنگامی به وجود می‌آید که یک حوزه در اجتماع بر ارزش‌های سایر حوزه‌های اجتماعی تأثیر بگذارد و تعیین‌کننده باشد و به عبارتی بر آن‌ها تسلط یابد (۳۵). البته جان استوارت میل هم در اختیار داشتن مواهب اجتماعی را در وضعیت قرارگیری زن و مرد در جایگاه‌های گوناگون، بی‌تأثیر نمی‌داند (۱۵). در این مطالعه تلاش شد به دلیل زیربنای فکری مشترک جماعت‌گرایان، دیدگاه والز در باره سلطه به سایر جماعت‌گرایان تسری داده شود و سپس با این دیدگاه نظر جان استوارت میل بررسی گردد.

## ب. تیلور، مک‌اینتایر و میل

به نظر میل برای رفع سلطه مردان، زنان باید با ارتقاء علمی و بالا بردن مهارت‌هایشان بر قوانین و نهادها تأثیر بگذارند؛ یعنی جان استوارت میل هم همان بحث‌ها و انتظاراتی را مطرح می‌کند که در عصر روشنگری و ورود به دوران مدرن مطرح می‌شد. از نظر میل بدیهی است که با پذیرفتن اصل آزادی و به رسمیت شناختن حقوق برابر زنان با مردان از جانب نهادهای اجتماعی و بهبود وضع زنان، به مرور این موارد کم و کم‌تر خواهد شد (۱۵). تیلور با نگاه اخلاقی به تعریف هگل از خدایگان و بنده، این رابطه را با کرامت و احترام به هویت فرد پیوند می‌زند و علت انقیاد افراد را نه معلول درونی بلکه در عقلانیت ابزاری یعنی کسب حداکثر سود و حداقل ضرر به علت حاکم شدن زندگی مدرن می‌داند. عقلانیت ابزاری مبتنی بر عقلانیت اقتصادی و سلطه‌جویانه است (۳۰).

افزون بر این، تیلور باور دارد که در دو قرن گذشته «زبان حقوق فردی دائماً سلسله مراتب را از بین برده و برابری را در همه ابعاد، بین طبقات اجتماعی، نژادها، گروه‌های فرهنگی و قومی، و جنسیت‌ها بهبود بخشیده است» (۸)، اما میل با برطرف شدن سلطه مردان بر زنان بر اثر اخلاق مدرن کاملاً موافق نیست و عقیده دارد که این‌گونه روابط سلسله مراتبی بین مردان و زنان همچنان وجود دارد و روابط مردان و زنان هنوز توسط اخلاقی اداره می‌شود که در سایر حوزه‌های زندگی منسوخ شده است. به گفته میل، فرودستی اجتماعی زنان حقیقتی است که در نهادهای اجتماعی، قوانین و اصول اساسی دنیای مدرن وجود دارد و به یادگار از فرهنگ سنتی و کهن برجای مانده است (۱۵).

میل بیش از همه بر برابری و رفع تبعیض در قوانین و نهادها تأکید دارد. به نظر حال دیدگاه میل کاملاً کارکردگرا بود، یعنی بر پایه اعتقاد سیاسی لیبرال برای یافتن راه‌حلهای مشکلات عمیقاً

و مانند تیلور حاکم شدن زندگی مدرن را از عوامل سلطه می‌داند (۱۲).

تیلور نیز می‌نویسد: هویت ما آن چیزی است که جامعه ما برایمان به ارمغان آورده و خانواده‌های ما فقط می‌توانند با این ظرفیت‌ها و آرمان‌ها به شخصیت ما شکل دهند (۳۳). اسکینر به نقل از التن ابراز می‌دارد که مورخ باید یک شکاک حرفه‌ای باشد (۲۸). لذا، افزون بر مشاهده تضاد در علت سلطه در آراء تیلور، محقق می‌تواند سوال کند که اگر فردی بدون نقش داشتن در سرنوشت خود وارث مواهب خاصی باشد، چه تضمینی وجود دارد که سلطه نوزد، زیرا همان‌طور که روان‌شناسان اذعان می‌کنند، تمایلات سلطه‌جویانه به هر حال در ذات بشر وجود دارد. بنابراین، مواهب خاص که حتی شخص ممکن است در دست‌یابی به آن نقشی نداشته باشد مانند ارث و میراث، اصل و نسب و هوش و استعداد می‌توانند موجبات دست‌یابی به ابزارهای سلطه را فراهم کند. افزون بر این، تیلور به نظم سلسله مراتبی معتقد است زیرا می‌نویسد؛ آزادی مدرن از راه شکستن افق‌های اخلاقی قدیمی به دست آمده است. در گذشته مردم خود را به عنوان بخشی از نظام بزرگتر می‌دیدند؛ در بعضی موارد این نظم یک نظم کیهانی بود - زنجیره‌ای بزرگ از هستی - که در آن انسان‌ها در جایگاه مناسب خود به همراه فرشتگان، اجرام آسمانی و همسایگان زمینی قرار می‌گرفتند (۳۲). آیا این نظم سلسله مراتبی به خودی خود موجبات سلطه را فراهم نمی‌کند؟ در نهایت، می‌توان دریافت که مک‌اینتایر و تیلور با نادیده گرفتن نقش قوانین و نهادها در ایجاد سلطه، افزون بر انتقاد از حاکم شدن زندگی مدرن، با التزام به پیوندهای اجتماعی بر زمینه‌های به وجود آمدن سلطه توسط مواهب اجتماعی نیز صحه می‌گذارند.

### ج. نوسباوم و میل

به نظر مک‌لافلین، اوکین و نوسباوم منتقدان مهم جذب هنجارهای مبتنی بر فرهنگ در تعاریف حقوق برابر هستند. هر دو تأکید دارند که بررسی آداب و رویه‌های فرهنگی باید معطوف به ایجاد صورت‌بندی‌هایی بهتر از خیر عمومی باشند و میل به دریافت این مسئله «که دیگری یکی از ماست» انگیزه این بررسی‌ها را تشکیل دهد (۱۴). نوسباوم شرایط نابرابر اجتماعی و سیاسی که به زنان قابلیت‌های انسانی نابرابر می‌دهد را عامل سلطه بر زنان می‌داند و با همکاری اقتصاددانی هندی به نام آمارتیا سن<sup>۴</sup> رویکرد قابلیت‌ها<sup>۵</sup>

اجتماعی از راه دسترسی» موم به منابع. میل نیز مانند لاک<sup>۱</sup> و دیگر فیلسوفان عصر روشنگری اعتقاد دارد که با فراهم کردن بستر «انتخاب آزاد افراد» به منظور ساخت اراده خود، جامعه خودش را بهبود می‌دهد؛ بنابراین تضمین انتخاب آزاد فرد اصل هدایت‌گر نظریه اجتماعی میل است (۸). مک‌اینتایر که از منتقدان سرسخت لیبرالیسم است، در این‌جا هم مفهوم سلطه را به فردیت لیبرالی نسبت می‌دهد و خود عاطفه‌گرا را عامل سلطه بر دیگران می‌خواند. از نظر وی، عاطفه‌گرایی<sup>۲</sup> با احساسات شخصی و ترجیحات و تمایلات فردی که از جامعه منفک می‌شود، زمینه سلطه بر دیگران را فراهم می‌کند (۱۲). او خود عاطفه‌گرا را از واقعیت‌های اجتماعی جدا می‌داند، با این باور که به تبع این وضعیت زمینه‌های پیروگی و سلطه غیرعقلانی بر دیگران فراهم می‌شود و بنابراین خودروایی را پیشنهاد می‌کند و معتقد است که همه ما در زندگی خود متکی به روایت‌هایمان هستیم و از این راه خود را در می‌یابیم.

خودروایی از نظر مک‌اینتایر مبتنی بر فضیلت است و مفهوم فضیلت، محور نظریه اخلاقی اوست و مفهوم کردار، مفهوم «خود» روایی و سنت، سه مرحله تکامل منطقی آن بشمار می‌آیند (۱۰). نکته مهم در باره کردارها این است که باید آن‌ها را از نهادها<sup>۳</sup> متمایز ساخت. نهادها (در مثال ما باشگاه‌های فوتبال) اساساً و ضرورتاً معطوف به خیرهای بیرونی هستند در حالی که کردارها متوجه خیرهای درونی می‌باشند. بنابراین، کارکرد فضایل در این رابطه، بازداشتن کردارها از سقوط در دامان قدرت فسادگر نهادهاست (۱۰). در این‌جا سوالی پیش می‌آید؛ فرد عاطفه‌گرا بدون در اختیار داشتن ابزارهای سلطه چگونه می‌تواند سلطه‌جویی کند؟ و به همین ترتیب، اگر در وضعیت «خودروایی» فردی که دارای مواهب اجتماعی است، با میراثی که به او رسیده ابزارهای سلطه در اختیارش باشد و همچنین، دارای تمایلات سلطه‌جویانه نیز باشد، آیا تضمینی وجود دارد که از این ابزارها استفاده نکند؟ و آیا در این وضعیت، فرد بار دیگر از مرحله خودروایی به مرحله خود عاطفه‌گرا باز نمی‌گردد؟ چگونه می‌توان تضمین کرد که موقعیت ساختاری و مواهب اجتماعی باعث فساد و سلطه نشود و افرادی که دارای مواهب اجتماعی هستند بر افرادی که فاقد خیرات اجتماعی هستند سلطه نوزند؟ افزون بر این، زمینه فکری مک‌اینتایر نیز همچون والزر مبتنی بر سنت‌ها و مواهب اجتماعی است زیرا ابراز می‌دارد: آن‌چه که من هستم عمدتاً آن چیزی است که به من میراث رسیده است

4. Amartya Sen

5. the capabilities approach

1. John Locke

2. emotivism

3. institutions

افزون بر این، به نظر نوسباوم چرا باید مراقبت کردن فقط وظیفه زنان باشد. البته طرز فکر نوسباوم در این مورد با جان استوارت میل در تضاد است. میل در «انقیاد زنان» ابراز می‌دارد: باید توجه داشت که نگهداری از کانون گرم خانواده، وظیفه خطیری است که به تمامی بر عهده زن است، حال اگر زن افزون بر نظارت در هزینه خانواده و وظایفی که برشمردیم، وظیفه دیگری برای کسب درآمد به عهده گیرد بدیهی است که او قادر نخواهد بود که این وظایف را به نحو احسن انجام دهد (۱۵). این دیدگاه میل با انتقادات زیادی مواجه شده است. میل با تقسیم کار جنسیتی و سنتی موافق است، اما به عقیده نوسباوم مبنایی وجود ندارد که زنان و مردان باید هنجارهای متفاوت یا یکسانی از عملکرد انسانی را در حوزه‌های گوناگون اعمال کنند (۹). نوسباوم با خوانشی متفاوت از ارسطو که به لیبرال‌ها نزدیک است و البته، مورد انتقاد واقع شده، از ضرورت اخلاق فضیلت در معنای قابلیت انسانی صحبت می‌کند که درصد پاسخ‌گویی به این پرسش است که مردم و به خصوص زنان در واقع چه هستند و چه می‌توانند بکنند تا به اتودومونیا یا سعادت و شادی برسند.

### نتیجه‌گیری

جماعت‌گرایان منتخب و جان استوارت میل، هر کدام بر اساس مکتب پیرو و زیربنای فکری خود سلطه (جنسیتی) را تعریف می‌کنند. در این پژوهش تلاش شد نظر والزر که برخورداری از مواهب اجتماعی را عامل سلطه می‌داند، به سایر جماعت‌گرایان تسری داده شود و سپس با این نگاه، آراء جان استوارت میل بررسی شود. به نظر می‌رسد که تلاش این پژوهش برای تسری عقیده والزر به مک‌این‌تایر و تیلور نتیجه‌بخش بوده است زیرا فردیت عاطفه‌گرا بدون در اختیار داشتن ابزارهای سلطه نمی‌تواند سلطه‌جویی کند و درجه سلطه زندگی مدرن هم برای افرادی که دارای امکانات هستند یا نیستند، تفاوت دارد، اما نظر نوسباوم در مواردی به نظر جان استوارت میل که به دلیل لیبرال بودنش چاره را در اصلاح قوانین و نهادها می‌داند، نزدیک است. نوسباوم با خوانش متفاوت از ارسطو، با ارائه رهیافت «قابلیت‌ها» انتظار دارد امکانات و ابزارهایی جهت حذف سلطه و توسعه توانایی‌های زنان در اختیار آن‌ها قرار گیرد. در کل، سلطه عمدتاً فرایندی پیچیده است که به عوامل زیادی اعم از درونی و بیرونی بستگی دارد و اگر باور داشته باشیم که سلطه در هر صورت در طبیعت بشر وجود دارد، چگونه می‌توان انتظار داشت که فردی به رغم دارا بودن مواهب اجتماعی و موقعیت ساختاری مناسب، با وسوسه سلطه‌ورزیدن مبارزه کند؟ نکته آخر این که، برخی

را برای تغییر این شرایط پیشنهاد می‌کند (۲۱). او رویکرد قابلیت‌ها را از راه بازخوانی فلسفه ارسطویی ارائه کرده است (۶). نوسباوم با بازخوانی فلسفه ارسطویی، برای توسعه انسانی و به خصوص زنان از مفهوم سیاسی «فرد» استفاده می‌کند که هدایت‌کننده است؛ یعنی مفهومی ارسطویی از انسان که لازمه فعالیت‌های بسیار در زندگی و جامعه است. وی بر قابلیت‌های افراد و نه قابلیت‌های جوامع تأکید می‌کند. او می‌گوید: زنان در بسیاری از نقاط جهان از جنبه عملکردهای اساسی یک زندگی انسانی حمایت نمی‌شوند. آنها نسبت به مردان تغذیه کم‌تری دارند، سلامتی کم‌تری دارند، در برابر خشونت فیزیکی و آزار جنسی آسیب پذیرتر هستند. آنها بسیار کم‌تر از مردان باسواد هستند، و در عین حال کم‌تر احتمال دارد که تحصیلات حرفه‌ای یا فنی داشته باشند. اگر در کشوری غنی زندگی کنیم که می‌تواند همه افراد را به سطح بالایی از پیشرفت فیزیکی برساند، بسیاری از این تغییرات می‌توانند از چشم ما دور شوند؛ در جهان در حال توسعه، ما باید نسبت به این تغییرات که با نیاز مرتبط است، بسیار هوشیار باشیم. باز هم مشاهده می‌کنیم، برخی از تغییرات مرتبط، اجتماعی هستند و با سلسله مراتب سنتی در ارتباط هستند. اگر بخواهیم همه شهروندان یک ملت را به سطح یکسانی از تحصیلات برسانیم، باید منابع بیش‌تری را به آن کسانی که با موانع سلسله مراتب سنتی یا تعصب مواجه می‌شوند، اختصاص دهیم (۲۲).

بنابراین، او خواستار اساس‌نامه‌هایی است که ضمانت اجرایی داشته باشند تا بتوانند شالوده اجتماعی و سیاسی برای یک زندگی کارآمد را تشکیل دهند. در این جا می‌توان گفت که رویکرد نوسباوم شباهت‌هایی با نگاه میل در جهت برطرف کردن موانع سلطه دارد. به نظر نوسباوم تعدیل شرایط نابرابر اجتماعی و سیاسی که به زنان قابلیت‌های انسانی نابرابر می‌دهد، ابزارهای سلطه را از بین می‌برد. افزون بر این، وی در مورد استثمار و سلطه استدلال می‌کند: یکی از حوزه‌های زندگی که به ویژه به نابرابری زنان کمک می‌کند، حوزه مراقبت است. زنان اولین و معمولاً تنها مراقبان در جهان برای نگهداری افرادی هستند که در شرایط وابستگی شدید قرار دارند. یک جامعه خوب باید ترتیبی دهد که الزامات مراقبت از افرادی را که در شرایط وابستگی شدید قرار دارند را فراهم کند، بدون این که زنان به گونه‌ای که به‌طور سنتی رسم بوده است مورد استثمار قرار گیرند. زیرا این موضوع به محرومیت آن‌ها از سایر قابلیت‌های مهم می‌انجامد. به طور یقین، حل این مشکل بزرگ طرز فکر دولت‌ها در مورد بسیاری از قابلیت‌های دیگر را تغییر خواهد داد (۲۲).

### حامی مالی

تمام هزینه پژوهش و انتشار مقاله بر عهده نویسندگان بوده و هیچ‌گونه حمایت مالی دریافت نشده است.

### مشارکت نویسندگان

مقاله برگرفته از پایان‌نامه مقطع دکتراست. نویسنده اول دانشجوی مقطع دکتری است؛ نویسنده دوم استاد راهنما و نویسنده مسئول و نویسنده سوم استاد مشاور رساله می‌باشند.

### تعارض منافع

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه دکتری با عنوان « خوانشی جماعت‌گرایانه از عدالت جنسیتی در اندیشه جان استوارت میل » در دانشکده علوم سیاسی و روابط بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران است و با منافع شخصی یا سازمانی منافات ندارد.

از مشکلات زنان به ساختارهای ریشه‌داری باز می‌گردد که به سادگی با تغییر قوانین و اصلاح نهادها برطرف نمی‌شوند، اما این به این معنا نیست که قوانین و ساختارها اثرگذار نیستند. بنابراین، دارا بودن مواهب اجتماعی به همراه قوانین و نهادهای حمایت‌کننده می‌توانند در وضعیت زنان و توانمندی آن‌ها تأثیر بگذارند.

### ملاحظات اخلاقی

تمامی مقالات و پژوهش‌های استفاده شده ارجاع دهی شده است.

### پیروی از اصول اخلاق پژوهش

این پژوهش برگرفته از رساله دکتری رشته اندیشه‌های سیاسی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب می‌باشد. تمام نکات اخلاقی شامل دقت در استناددهی و رعایت ارزش‌های اخلاقی توسط پژوهشگران رعایت شده است.

### References

- 1- Aristotle. *Nikomakhos'a Etik*. Translated by M H Lotfi, tarikhema.org. 1998; 317-318
- 2- Bartky S L. *Body Politics*. In *A Companion to Feminist Philosophy*. Edited by A M Jaggar & I M Young. UK: Blackwell Publishing, 2000; 27.
- 3- Barzun C. *Quentin Skinner v. Charles Taylor: Explanation and Practical Reasoning in History, Philosophy, and Law*. *Yale Journal of Law & the Humanities*, 2021; 31 (2), 301.
- 4- Bourdieu P. *Masculine Domination*. Translated by Richard Nice. US: Stanford University Press, 2000; 30.
- 5- Donner W. *John Stuart Mill's Liberal Feminism*. *Philosophical Studies*, 1993; 69.
- 6- Gasper D. *Sen's Capability Approach and Nussbaum's Capabilities Ethic*. Translated by K Oskouei & H Padash, *Strategy for Development*, 2007; 150.
- 7- Gray J. *The Political Philosophy of Stuart Mill*. Translated by Kh Deihimi, Amin Electronic Library, 2017; 138.
- 8- Hall D E. *Subjectivity*. NewYork: Routledge. 2004; 33, 45, 51.
- 9- Holmstrom N. *Human Nature*. In *A Companion to Feminist Philosophy*. Edited by Alison M. Jaggar & Iris Marion Young. UK: Blackwell Publishing, 2000; 288.

- 10- Hosseini Beheshti A. *Theoretical Foundations of Politics in Multicultural Societies*. Tehran: Bogheh Publisher, 2016; 62, 64.
- 11- Kiss E. *Justice*. In *A Companion to Feminist Philosophy*. Edited by Alison M. Jaggar & Iris Marion Young. UK: Blackwell Publishing, 2000; 492.
- 12- MacIntyre A. *After Virtue*. US: University of Notre Dame Press, 2007; 12, 31, 221.
- 13- Mardiha M. *Philosophical Foundations of Radical Feminism*. *Politics Quarterly*, 2008; 38 (240).
- 14- Mclaughlin J. *Feminist Social and Political Theory*, Translated by H. Moshirzade, Tehran: Shirazeh Publisher, 2010; 66.
- 15- Mill J S. *The Subjection of Women*. US: Pennsylvania State University Press, 1999; 7, 10, 15, 13, 23, 33, 26, 37.
- 16- Moshirzade H. *The History of Two Centuries of Feminism: From Movement to Social Theory*. Tehran: Shirazeh Publisher, 2017; 19.
- 17- Nozari H, Pourkhodagholi M. *The Methodology of Political Thought: Quentin Skinner's Methodology*, *Political Science Quarterly*, 2010; (11), 110.
- 18- Nussbaum M C, *Cogito. Key Philosophers in Conversation: The Cogito Interviews*.



Translated by A. A. Daraei. Letter of Philosophy. 1998; (3), P. 217.

19- Nussbaum M C. John Stuart Mill – Thought and Influence- The saint of rationalism. In Varouxakis Georgios. Kelly Paul. US: Routledge Publication, 2010; 135.

20- Nussbaum M C. Mill: Between Aristotle and Bentham, Daedalus, 2004; 68.

21- Nussbaum M C. Capabilities and Social Justice. US: University of Chicago, 2002; 133.

22- Nussbaum M C. Women and Human Development (The Capability Approach), UK: Cambridge University Press, 2001; 1-3, 242.

23- Okin S M. Justice, Gender and the Family. US: Basic Books, 1989; 4-73, 45-72.

24- Paknia M, Mardiha M. Sex Domination. Tehran: Nashr-e Nei Publisher, 200

25- Samiei Esfahani A. Feminist Theory and Method in Politics. Journal of political Science, 2013; 8 (4).

26- Sigot N, Beaurain C. John Stuart Mill and the Employment of Married Women:

27- Reconciling Utility and Justice. Journal of the History of Economic Thought. Informa. UK: Taylor Francis. 2011; 31 (3), 30.

28- Skinner Q. Liberty before Liberalism. UK: Cambridge University Press, 2003; ix.

29- Skinner Q. Visions of Politics -Volume. 1: Regarding Method. UK: Cambridge University Press, 2002; 18, 25.

30- Smitz K. John Stuart Mill and the Social Construction of Identity. History of Political Thought, 2004; 25, 308.

31- Taghilo F. A Review of the Book “The Ethics of Authenticity” by Charles Taylor, Journal of the Faculty of Law and Political Science, Tehran University, 2005; (67). 291-292.

32- Tajik Neshatieh N. Justice in the Thought of John Stuart Mill. Tehran, Institute for Research and Development in Humanities, 2006.

33- Taylor C. The Ethics of Authenticity. Canadian Broadcasting Corporation, 2003; 3.

34- Taylor C. Philosophy and the Human Sciences. UK: Cambridge University Press, 1990; 206.

35- Walzer M. Interpretation and Social Criticism. (US) Harvard University Press, 1987; 17, 20,

36- Walzer M. Spheres of Justice. A Defense of Pluralism and Equality, Translated by S. Najafi, Tehran: Sales Publisher, 2015; 20,